

## דער שייגאץ האט נאך געלערנט אין קראלע.. (נישט אידיש)

דורך 13/11/2014 « דינסטאג 12.11.2014 8:07 pm

דער האט נאך געלערנט ביים רבין אין קראלי, איז א אויסדרוק וואס כפּלעג הערן אפט, אמאל.

אלעמאל האט דאס באדייט עפעס א ראש המשפחה, א איד א ירא שמים, צומאל א תלמיד חכם, איינער וואס איז אריבער די שבעה מדורי גיהנום, פארלוירן אלעס, און זיך געהאלטן פעסט ביי אידישקייט, וכדו'.

ווען מפלעגט פרעגן אזא איינעם וואס ער געדענקט פון קראלי, געווענדליך פלעגט דער תי' זיין אפאר גוטע תורות פון רבין, אדער זיינע חברות, זיין זיך ארויסדרייען פון מיליטער וכדו' דאס איז געווען נארמאל דער סטאנדארט צו הערן.

מיט דעם בחור "הושע צעהנווירט" איז אבער גאר א אנדערע מעשה.

דער איז געווען א ארגינאלער ארץ ישראלדיגער בחור, א יתום פון זיין טאטן, פארוואגלט געווארן קיין טראנסילוואניע בשעת די ערשטע וועלט קריג צוזאמען מיט זיין מאמע, היות ער איז געווען א קרוב צו ר' פייוויש אשכנזי איז ער אנגעקומען קיין קראלי צום רבינס ישיבה.

ער האט געלערנט אין קראלי דריי יאר, נאכדעם איז ער צוריק געפארן קיין ארץ ישראל, געווארן א אנהענגער פון קוק, און נאך זיין חתונה האט ער אנגעהויבן צו גיין מדחי אל דחי, ביז האט ער מצליח געווען אויסצולעשן זיין אידישן פונק, און איז געווארן א טרוקענער אפיקורס, אינגאנצן פריי, א שרייבער אין די פרייע צייטונגען.

ער האט ארויס געגעבן פיל העבערישע ביכלעך, און איינע פון זיינע ביכלעך, שוין געשריבן אין די עלטערע יארן, באשרייבט ער מיט בענקשאפט זיינע יארן אין קראלי, פארשטייט זיך מיט א פרייען בליק.

די היימשע היסטאריקער ווייסן פון אים, און האבן מעתיק געווען דא דארט שטיקלעך פון זיינע זכרונות, למעשה איז עס זייער פראסט געשריבן (ער האט דאך נישט געצילט קיין פרומע ליינער) דעריבער האט מען קיין מאל נישט געזען זיין נאמען אין ערגעץ, איך האב לעצטנס באקומען קאפיס פון יענעם ביכל מיט אויסצוג ווי ער באשרייבט זיך אלס בחור, האב איך געטראכט אז די ליינער דא וועלן זיכער הגאה האבן, האב איך עס bcr, צענזורירט... יא, סאיז שוין היבש צענזורירט... (כהאב געלייגט פינטלעך ווי כהאב געמעקט) און נאך אלץ איז דא פלאץ פאר א נפש היפה עס נישט צו ליינען, סאיז עולמו של אבא סטיל....

און אט איז עס....

[~א וויכטיגע נקודה, ער איז נישט הינדערט פראצענט קראנט, ער אליין אין א קערצערע באשרייבאכץ וואס ער האט געשריבן תש"ה און א צייטונג לכבודן רבי'עס הצלה (יענע ארטיקל איז פיל מיאוסער און העסליכער, -נישט כלפי דעם רבין אליין, נאר כלפי אידן בכלל- נישט שייך געווען צו צענזורירן) שרייבט געוויסע נקודות אביסל אנדערשט, און נאך זאכן וואס שטימען נישט.]

## דער שייגאץ האט נאך געלערנט אין קראלע.. (נישט אידיש)

דורך 13טן יוני 2014 8:07 pm

מקיץ תרפ"ז עד קיץ תר"ץ, שנת עליית-חזרתי לארץ-ישראל, למדתי בישיבת רבי יואליש טייטלבוים בקראלי.

ר' יואליש הי' בראשית הקריירה הרביית שלו. היורש לכיסא הרבי היה אחיו הבכור הרבי מסיגט. שני הדורות הקודמים של שושלת זו הי' בעל "ישמח משה" ובעל "קדושת יום-טוב" שושלת הקשורה ברבי מצאנז.

ר' יואליש עדיין היה אז בבחינת אברך, כבן ארבעים בערך, שנים לפני-כן גר בסאטמר ללא תפקיד רבני כלשהו, ועשה לילות כימים בלימוד התורה בבית-מדרש חסידי, כבר אז משך אליו תשומת-לבם של אברכים יראים, שהתחילו רואים בו מורה-דרך בתורה וביראה, וכאשר נתקבל לרבה של קראלי, עיירה גדולה סמוכה לסאטמר (בעיירה זו היתה גם קהילה רפורמית עם רב ובית-כנסת משלה), יסד לו בכך בסיס לשושלת חסידית חדשה, השושלת המשפחתית המסורתית היתה שייכת, כאמור, לאחיו.

על-כל-פנים, כבר אז בראשית דרכו כרבי יצא שמו לתהילה. בקרב בחורי-הישיבות התהלכו סיפורים, ממש אגדות, על למדנותו המופלגת, ובעיקר על תפילתו ועל יראת-שמים שלו, כבר אז היה זה בבחינת כבוד להימנות עם תלמידיו, אם כי הישיבה שלו עדיין היתה בת שנתיים-שלוש לכל היותר, כי זו היתה יותר מסתם ישיבה, שבה לומדים כך וכך מסכתות. כאן נוצר משהו חדש - אסכולה חסידית ליראת-שמים גמורה ולדבקות מוחלטת באמונה, הרבי הצעיר והדינאמי עורר ממש סערות של יראת-שמים חדשה בלבותיהם של יהודי טראנסילבניה, שהיו תמימים ואדוקים בלאו-הכי.

כאשר באתי לקראלי, לאחר שהחלמתי מדלקת-הריאות, מצאתי שם פטרון - את הגבאי של ר' יואליש בכבודו ובעצמו. היה זה ר' פייביש אשכנזי - בן צפת, אם אינני טועה בנידון זה - שיצא כמונו בשלהי מלחמת-העולם הראשונה לטראנסילבניה ונתחבר בסאטמר אל ר' יואליש, ונעשה איש-אמוניו ואחר-כך הגבאי שלו. ר' פייביש נחשב גם קרוב-משפחה שלי, שכן דודי, אחי אבי המנוח, נשא את בת אחיו שבטבריה לאשה. אולי ההסתמכות על פטרון זה היא שעוררה את אמי לשלחני לקראלי דווקא. על-כל-פנים, אמא בעצמה טרחה הפעם בנסיעה לרבי ולר' פייביש, ודאגה לכך שיקבלוני כתלמיד לישיבה, וידאגו למחסורי.

ר' פייביש היה בערך בן גילו של ר' יואליש, בעל זקן אדום ארוך, רזה, וזריז כשד, הוא היה גבאי אידיאלי, הוא ידע לקרב את מי שראוי לקרב, ידע ליצור את מרחק-הכבוד הראוי בין הקהל לרבי, ידע לעורר בלב האנשים את ההרגשה כמה קשה להגיע לרבי ואיזה חסד מיוחד עשה לו לאיש שנתן לו כיוצא מן הכלל לגשת לרבי, הוא ידע לפתוח בניגון המתאים בשעה הנכונה. הוא ידע להכריז בקול של חשיבות על תרומות בקבוקי-היין של החסידים לשולחן-השבת. הוא היה בכל מקום בעת ובעונה אחת.

אשתו של ר' פייביש היתה אשה חיוורת חולנית בעלת עיניים גדולות ירוקות, ולהם - בן יחיד בלבד: יוסיל! בן-גילי בערך, שהוא עד היום הזה הגבאי של ר' יואליש הישיש בויליאמסבורג שבניו-יורק.

## דער שייגאץ האט נאך געלערנט אין קראלע.. (נישט אידיש)

דורך 13/11 « יוניטאט אקטאב 12 2014 8:07 pm

הפטרון שלי היה עסוק יתר על המידה בעניינים חשובים משלי.

הוא מסר אותי לשני הבחורים העסקנים שדאגו למציאת "ימים" לתלמידי-הישיבה וגם לקצת "דמי-שבוע". נוסף ל"ימים" שבהם האכילו בעלי-הבתים את תלמידי-הישיבה העניים, עוד היו נותנים כל שבוע דמי-כיס קבועים, איש-איש לפי נדבת לבו ויכולתו. זה היה הסידור לגבי התלמידים העניים. בניהם של בעלי-בתים ואמידים אכלו ב"מנזה" הגדולה של הישיבה ושכרו לעצמם חדרים מרווחים, לפעמים עד כדי חדר שלם לתלמיד אחד - דבר שנחשב למותרות של בני-גבירים.

חלוקת ה"ימים" ו"דמי-שבוע" נעשתה בצורה מאורגנת ויעילה להפליא. העוסקים במצווה זו, כמה בחורים מבוגרים, דאגו לחלוקה צודקת. "דמי-שבוע" הספיקו בקושי לתשלום שכר-דירה של רבע חדר. לא ניתן לו לבחור זריז לגרוף "דמי-שבוע" מרובים על חשבונם של האיסטניסים הפחות זריזים.

וכך מצאתי עצמי תלמיד מסודר בישיבת ר' יואליש. את הרבי בכבודו ובעצמו עדיין לא זכיתי לראות מקרוב. ראיתי אותו, כמובן, מרחוק בשעת התפילה. אך לא הייתי תלמיד הישיבה היחיד שצפה בו כך מרחוק. רק תלמידים בודדים, בני מיוחסים, כבר נתקבלו לשיחת-היכרות קצרה אצל הרבי. בשפת החצר זה נקרא "נתינת שלום". הזוכה לכך היה מוכנס על-ידי הגבאי לחדרו של הרבי, שישב כרגיל על כיסאו המפורסם, בעל משענת-גב גבוהה, מרופדת ומכוסה עור שחור, ואם זיכרוני אינו מטעה אותי, אף מקושטת בפיתוחי-עץ. הרבי היה מושיט ידו הקטנה הרכה, והנכנס היה מתכופף ומנשק לה ליד. הרבי משך ידו בתנועה חטופה מוזרה, כסולד מגילוי ההערצה. עיניו הבולטות והנוצצות משפע של בריאות ובינה היו מודדות לאט-לאט את הבחור העומד מן הצד בחיל ורעדה - "הוא קורא מחשבות", התלחשו החסידים. לאחר דומייה של כמה שניות, שאל הרבי את פייביש:

- מיהו הבחור?

לפעמים היה פייביש עונה ומוסר בנוכחותו של הבחור פרטים ביוגרפיים קצרים, ולפעמים היה פייביש פונה לבחור עצמו:

- נו, שמעת?

בחיל ורעדה היה הבחור מגמגם את שמו ושם עיירתו.

- ואיפה למדת עד עכשיו? - זו כבר היתה פנייתו של הרבי במישרין, והיא נאמרה במעין ניגון.

הבחור היה עונה מה שעונה.

- ומה עושה הרבי מ... - שמו של ראש-הישיבה, שאצלו למד הבחור.

## דער שייגאץ האט נאך געלערנט אין קראלע.. (נישט אידיש)

דורך 13/11/13 « דיינשטאט אונטער 12 2014 8:07 pm

הבחור היה מתבלבל כל־כולו משאלה מעין זו, ומתחיל לגמגם תשובה מבולבלת, אך הרבי היה מצילו בשאלה נוספת:

- ואילו מסכתות כבר למדתם?

לאחר שהבחור פירט מה שפירט, היה הרבי מסיים את קבלת־הפנים בהצהרה קצרה:

- ואצלנו תלמדו אמ־ירצה־השם מסכתא...

ובכך רמז לו הגבאי לבחור שיסתלק לו. הבחור היה יוצא עם גבו לדלת, נסוג בצעדים קצרים, אגב השתחויות קלות, עד שגבו נתקל בדלת או בקיר. הגבאי היה בא לעזרתו, פותח לו את הדלת ויוצא עמו לקרוא למועמד הבא ל"נתינת שלום".

בישיבה למדו כבר אז כארבע־מאות בחורים - לאחר שנתיים־שלוש הוכפל המספר - והרבי זכר שמו ומוצאו של כל תלמיד ותלמיד. כוח זיכרונו המפליא עמד לו גם בפרטים טפלים אלה.

"נתינת השלום" שלי היתה שונה במקצת. אמא נתקבלה אצל הרבי כשבועיים לפני־כן. פייביש אך פתח את פיו, וכבר קטעו הרבי:

- אה, דער ארץ־ישראל אינגל פון שאמקוט! (אה, הנער הארץ־ישראלי משאמקוט). מה מכוה יראת־שמים שלך?

אלי פנה בלשון נוכח. זה היה כבוד גדול לגבי בחור־ישיבה.

- יראת־שמים? - התחלתי לגמגם - אני רוצה להיות ירא־שמים!

התשובה מצאה חן בעיניו.

- נכדו של ר' דוד מללוב ושל היהודי הקדוש מפשיסחא - ידע בדיוק את הייחום שלי - צריך להתאמץ מאוד להיות ירא־שמים. היצר־הרע אוהב נשמות גדולות. הסטרא־אחרא ניזונה מהם. אוי, אוי, וי, וי.

והוא התחיל גונח בינו לבין עצמו, כמי שבוכה על שבייתם של ניצוצות הקדושה בידי הקליפות, ואולי מתוך חוש שישי של ראיית עתידי העלוב ביראת־שמים. אך מניה וביה התאושש, ופרצופו הבהיר התנער בחיוך של טוב־לב שובב.

- פייביש, כבר סידרו לו "ימים"?

## דער שייגאץ האט נאך געלערנט אין קראלע.. (נישט אידיש)

דונק 13/10/13 « דזשיטאט אונטער 12 2014 807 pm

- בוודאי - ענה במקומי.

- נו, תקרב אותו מפעם לפעם ל"שולחן"... - ואלי בקול מוכיח- ושלא תשכח את העיקר! השיעור, כל שיעור...

פייביש, מי ה"חזר-בחור" שלו?

- אני כבר "שיעור-גייער" זה שנה וחצי! - הכרזתי בגאווה.

- אה, אן ארץ-ישראל קעפל! (אה, ראש ארץ-ישראלי) נו... נו... -כאומר: נחיה ונראה מה יהיו חלומותיו של פרחח זה.

זה היה סיומה של "נתינת השלום" שלי. יצאתי ממנו נפעם ונרעש. הייתי בטוח ככל יתר התלמידים הנכנסים ל"נתינת שלום", שהרבי קורא את מחשבותי כבספר הפתוח. יתר על כן, נתגלה לי עצמי שאמרתי לו את האמת המוחלטת על דבר רצוני להיות ירא-שמים, וזה היה מעין גילוי בשבילי עצמי, עד אז לא היו לי שאיפות ברורות ביחס לעתיד, חלמתי אמנם על חזרה לארץ-ישראל, אבל ללא כל שייכות לאידיאולוגיה ציונית כלשהי, אפילו לא מסוג הציונות של אגודת-ישראל. השאיפה שלי לחזור לארץ-ישראל היתה בעיקרה שאיפה להתאחד עם המשפחה הירושלמית מצד אבא, עם סבא ודודי ודודתי - אחיו ואחותו של אבי המנוח. בחזרה זו לחיק המשפחה היה משום עליית מעמד, משום השתייכות ממשית למשפחה מיוחסת מאוד בעיני. ודבריו של הרבי על ייחוס-המשפחה שלי עוד הוסיפו אש למדורה. ואם לא די בכך, הרי דבריו המפורשים על נשמה גדולה המקננת בקרבי, והכול בזכות אותו ייחוס-משפחה, מילאו אותי גאווה נסתרת. משמע, איני סתם בחור ככל הבחורים. לא כל אדם בשוק זוכה לנשמה גדולה כשלי. הרגשתי ביני לבין עצמי כמין נסיך מחופש בבגדי-איכרים. היה לי חשק גדול להכריז ברבים על הבשורה ששמעתי מפי הרבי, לספר לכול על קבלת-הפנים הנפלאה שזכיתי לה אצל הרבי, אבל כבשתי את יצרי ומילאתי פי מים. הרגשתי איכשהו שבדברים מעין אלה אין אדם מתפאר, והשארתי את ההרגשה הנפלאה כמין סוד מתוק ביני לבין עצמי.

ככל יתר תלמידי הישיבה התעניינתי בתחילה יותר בדרכו של הרבי בתפילה וביראה מאשר בשיעורי הגמרא שעלינו ללמוד.

כבר אז נהג ר' יואליש לישון כל ימות השבוע בישיבה על הכיסא המרופד ליד השולחן, ולא על מיטה. נורה חשמלית חשופה גדולה היתה תלויה מעל לשולחן, ולידו כמה ספרים הקשורים בסוגיה שהיה לומד, ושעה שלא קיבל אנשים היה מעיין בספרים הללו יום ולילה. את מנת-השינה שלו היה ממלא בנמנומים חטופים באור המלא של המנורה החשופה, מימינו עמדו קומקום וכלי לנטילת-ידיים ודליי-שופכין, וכל-אימת שנתעורר מנמנומו היה נוטל ידי ומנגבן במגבת המצויה על-ידו ומברך את הברכה של השכמה, ומניה וביה חוזר ללימודו. תמיד נמצאו כמה בחורים מקורבים, שראו לעצמם זכות גדולה ומיוחדת במינה להישאר ערים בפרוזדור ליד הדלת ולשמש את הרבי בהבאת כוס תה מן המטבח וכיוצא בזה, או ללוותו לבית-השימוש ולחכות מן הצד ביראת-כבוד עד שיחזור, כדי שלא יהא מהלך יחידי בלילה מחוץ לבית. אני עצמי לא זכיתי לכך. עדיין הייתי צעיר מדי וזר מדי משאזכה לכך.

בוקר-בוקר, קיץ וחורף, היה הרבי הולך לטבול במקווה. בחורף היה טובל במקווה קרה, לעתים אפילו קפואה. לא נתן לחמם את המקווה. היה בכך משום סיגוף שבמצווה. ולאחר-מכן, בערך בשעה עשר, החלה תפילת-השחרית שלו שנמשכה עד לשעה שתים-עשרה-אחת בצהריים.

## דער שייגאץ האט נאך געלערנט אין קראלע.. (נישט אידיש)

דונקס 13/11/13 « ייִדישע אקטאבאר 12 2014 8:07 pm

לתפילה זו הצטרפו שלושה-ארבעה מניינים לכל היותר, כמה בחורים מן המבוגרים וכמה חסידים שבאו במיוחד לחסות בבית הרבי לכמה ימים. בתחילה הצטרפתי גם אני לתפילת-שחרית זו. הדבר היה כרוך בויתור על ארוחת-בוקר, בהליכה למקווה לפני התפילה, ובריצה חפוזה לארוחת-צהריים אצל בעלי-הבית שאכלתי אצלו אותו יום. אבל כל אותו טורח היה כדאי בעיני. התפילה היתה חוויה דתית במלוא מובן המלה. הייתי מסתכל מן הצד בעיניים מלאות התפעלות כיצד כורך הרבי את רצועות התפילין, כיצד הוא מברך את הברכה, לכל תנועה שלו היתה בעיני המתפללים כולם משמעות מסתורית מיוחדת במינה. כל העיניים עקבו אחריה בדריכות. שלא מדעת השתדל כל אחד לחקות את הרבי.

אך אלה היו פכים קטנים לעומת התפילה עצמה. נעימת התפילה היתה לכאורה בנוסח צאנז, או הנוסח המקובל בין חסידי מחזו הקרפאטים ואולי אפילו גאליציה. אולם מפיו של הרבי יצאה מלאת קינה עמוקה והתחטאות יתירה. הוא היה מאריך בכמה קטעי תפילה, בעיקר בקטעי השחרית מתפילת "ברכו" עד לשמונה-עשרה. כשהגיע לתפילה "אהבה רבה אהבתנו" היה ממש בוכה מעוצמת הדבקות. הוא נכנס לאכסטאזה של דבקות בוקר-בוקר. ברכת "יוצר אור ובורא חושך" והפיוטים שבה היו ממש מרקידים אותו כל-כולו לקראת שיא הדבקות של תפילת "אהבה רבה". קריאת הפסוק "שמע ישראל" שלאחריה קיבלה כמאליה אותה משמעות של הכרזה ראשונית על ייחודו של האלוקים, שכל מתפלל בעל רגש דתי עמוק משתוקק להגיע אליה. ואחרי-כן נעימת ההתחטאות המתוקה שבתפילת שמונה-עשרה. לכאורה, אותן י"ח ברכות שגורות שחוזרים עליהן שלוש פעמים ביום; אולם אצל הרבי ובקרבנו הן מקבלות שוב את המשמעות הראשונית הממשית שלהן. התפילה כולה נהפכה לחוויה ממשית, והכול בזכות קסמו ודמיונו העמוקה והיסודית של הרבי. לפעמים היה הרבי ממש משתפך בבכי חזק בתפילת "אהבה רבה", בכי הבא מתוך עודף ההרגשה שאין להכילה כמו, ללא דמעות. ואז היה בית-המדרש כולו נתפס להילולה של יבבות. היתה כאן כמעין השפעה מאגית על המתפללים, מעין יצר-חיקוי הטבוע בו בבשר ודם, ואולי מעין התעוררות הבאה מן החוץ שבכוחה לנגוע בנקודה האחרונה הנכונה המביאה לידי התפרצות של בכי. אני זוכר את עצמי טובל כל-כולי בעונג הבכי בשעת מעשה. ואצלי ודאי שלא היה בכך משום חיקוי. פשוט, כאילו הרגשתי שלא מדעת שהנה הותרה הרצועה ואני חופשי להתנהג לפי שאיפתי הכמוסות ביותר, ולא היתה כל משמעות קונקרטית לאותו בכי. זו היתה מעין כמיהה והמיה רגשנית לאהבת האלוקים ולאהבת התורה, ומעין הודיה מתהומי הנפש לאלוים על שהוא מגלה את אהבתו לנו על-ידי ספרי-התורה ועל-ידי רצונו שנקיים את הכתוב "והגית בו יומם ולילה".

ועד כמה שזיכרוני עומד לי, בכל שנות חיי על תהפוכותיהן השונות ועל ההתרגשויות הכרוכות בהן לא הגעתי אפילו עוד פעם אחת לאותה עוצמה של התרגשות שזכיתי לה אותם ימים ראשונים בתפילת-שחרית של יום חול רגיל ב"מניין של הרבי". החרדים ויראי-השם של טראנסילבניה ידעו במי לבחור כמורם ורבם בתורה ויראה. בשעות של התייחדות עם בורא הגיע רבי יואליש למה שמגיעים גדולי הרבנים מתלמידי הבעש"ט עד היום הזה.

החסידים לא היו רואים אותו אוכל, אלא בשעת ניהול ה"שולחן" בסעודה השלישית של שבת. ואז היה רק טועם קמעה מן הקערה הגדולה שהוגשה לפניו, ממש מלקט באצבעותיו הארוכות העדינות פירורים של דג או בשר או פשטידה ומכניסם לפיו, ואת היתר היה מוסר לחטיפת ה"שיריים".

(....) האגדה שהתהלכה בין התלמידים שהרבי ממש צם צומות. (....) היה המטבח הגדול בבית הרבי מפיק תמיד ריחות-מעדנים של תבשילים יהודיים טיפוסיים. שתיים-שלוש טבחות היו טרודות בו כל ימות-השבוע, והרבנית רק באה ומציצה בנעשה או טועמת ומחווה דעתה. (.....).

## דער שייגאץ האט נאך געלערנט אין קראלע.. (נישט אידיש)

דאט 13/10/2014 « ייִדישע אקטאבאר 2014 807 pm

כאשר באטי ללמוד בקראלי, הועברה חצרו של הרבי מן הדירה הקטנה הצמודה לבית־הכנסת אל הבית הגדול ברחוב אחר ואל החצר הגדולה שליד הבית. אותו בית עמד בקרן־זווית של שני רחובות והיו בו כשישה־שבעה חדרים גדולים ומרווחים. בבית זה גרו הרבי ובני־ביתו, במטבח בישלו כל ימות השבוע באלפסים גדולים, והחסידים ומריילב למיניהם חיכו שם בפרוזדור גדול באורך־רוח להתקבל אצל הרבי. עמוק יותר בחצר עמד עוד בית, שהסירו כפי הנראה את הקירות בין שלושת חדריו והפכוהו לבית־מדרש גדול, ששימש לתפילה, ולמתן השיעור השבועי בסוגיה התלמודית ולבחינה השבועית, ולניהול ה"שולחן" בשבתות ובחגים. ממאתיים עד שלוש־מאות אנשים היו מסתדרים בו ללא צפיפות יתירה. אולם בחגים ובימי־שבת מיוחדים, כאשר אלפי חסידים היו באים אל הרבי, אי־אפשר היה ממש לתפוס בתוכו פינה לעמוד בה. האנשים היו נתלים כאשכולות על החלונות, ומאות נשארו בחוץ.

באותה חצר הקימו בית־כיסא, למעשה - בור חפור ועליו שמונה תאים מעץ. תא אחד היה נעול ועמד לרשותו של הרבי בלבד. אמרו עליו על הרבי, שבשבתו בבית־הכיסא הוא קורא את "אוי קלט", העיתון היהודי בשפה ההונגרית שנטה רחמנא־לצלן לציונות, ושעסק בבעיות היהודים ברומניה. אותו בית־כיסא היה משופע בזבובים גדולים כרסנניים, ירקרקים וזהובים ומבהקים מדשן. הוא היה גם משופע בריחות, בייחוד בימות הקיץ. בוקר־בוקר לפני תפילת־שחרית במניין של הרבי היו שמונת התאים מלאים וגדושים חסידים ותלמידים יראים, שהיו מכינים עצמם לתפילה. לפני התפילה חייב אדם לנקות את בני־מעיו ככל האפשר, כדי שגופו יהא טהור. באידיש ההונגרית נוצרה אפילו מלה מיוחדת מלשון "מכין" העברית: "זיך אויסמייכניען". ובכן, כל אותה שעה היו יושבים הנלבבים, ביניהם הרבי בתאו המיוחד על אותו בור עצמו, משתעלים מן הסיגריות שעישנו בזו אחר זו (הסיגריות כוחן יפה לגרש את הריחות הבלתי־נעימים ואת מחשבות־הקדושה שאין מקומן כאן, והן מסייעות להשתעלות הממריצה את התרוקנות המעיין) וגונחים ומרעישים עולם ומלואו. לי עצמי נשאר מאז הנוהג של עישון בשעת ישיבה בבית־הכיסא. ולאחר שהיו יוצאים משם בבני־מעיים נקיים, מוכנים לתפילה, היו העיניים מבריקות בברק מיוחד. היו נוטלים ידיים ומברכים ברכת "אשר יצר" בהתרוממות־הרוח.

במרצת השנים רבו והלכו מביאי הפתקאות לרבי, אבל כבר אז בראשית דרכו כרבי משך רבי יואליש מאות אנשים שבאו לשטח לפניו צרותיהם מדי שבוע בשבוע. אדם שהיה לו חולה קשה בבית, שהסתבך בעסקים ובחובות, שרצה לגאול את בנו מעבודת הצבא, שעמד להשיא בן או בת או לפתוח בעסק חדש, וסתם מריילב ומוכ־גורל - כל אלה מצאו דרכם לפרוזדור ההמתנה שלפני חדרו של הרבי.

קבלת הקהל היתה בעיקר בשעות אחר־הצהריים והערב. לא היה שם תור. רק ר' פייביש קבע מי ייכנס תכף ומיד ומי יחכה עד בוש או אפילו יתבקש לבוא שוב מחר או מחרתיים. המיוחסים שבין החסידים, המקורבים ובעלי־הכיס, היו מוכנסים ללא טענות ומענות, ראשונים.

הקהל חיכה באור־רוח ובלב שבור. אם כבר באו לרבי לבקש מליץ־יושר לריבון־העולמים, הרי יש לגלות מידה של ענווה והרכנת־ראש. פרנסתו של הגבאי היתה על דמי־הכיס שהמיוחסים הללו תקעו לידו בחשאי, ועל בקבוק־היין שהללו נידבו ל"שולחן־השבת. הוא היה קונה את בקבוק־היין בסיטונות, ומהם היה מקבל בעבור כל בקבוק שנידבו לשולחן מחיר כפול ומכופל. וגם כאן, עבודתו עם העניים היתה בבחינת ברכה לבטלה מן הצד הכספי. אך ניתן לומר לשבח, שהיה לו לב רך, ובמקרים קשים היה מקדים להכניס עניים מרודים אגב הצטדקות בפני התקיפים והמיוחסים, בהשתדלו לתאר גם לפנייהם את מצוקתם.

כל מי שנכנס לחדר הרבי, היה מניח על השולחן שטר־כסף לפי יכולתו ורצונו, מנשק לה לידו המושטת של הרבי (נשים, כמובן, הסתפקו בהרכנת־ראש מרחוק) ומניח את הפתק על השולחן.

## דער שייגאץ האט נאך געלערנט אין קראלע.. (נישט אידיש)

דורך 13/10/2014 8:07 pm

הרבי היה לוקח תחילה את הפתק וקוראו לאט אגב אנחה קלה. כבר היה נוסח קבוע לפתקים הללו שנכתבו כרגיל על-ידי פייביש בידו הזריזה (מעניים לא היה מקבל שכר-טרח בשביל כתיבת פתק). כאשר המצב היה קשה במיוחד, כגון חולה מסוכן, היה הרבי שואל את בעל הפתק כמה שאלות לעניין החולה והמחלה והרופאים המטפלים בו. לעתים היה מיעץ להם להעביר את החולה לבית-החולים בעיר פלוגית, או להזמין לקונסיליום רופאים אלה ואלה. הרבי גילה בקיאות מדהימה בעניינים חילוניים מעשיים רבים ושונים. ולעתים, כאשר הבין שהמצב נואש, היה מרים עיניו לתקרה ומבקש רפואה שלמה, או לאיש שבא עם הפתק היה אומר שיש לקבל באהבה את רצונו של השם יתברך וכיוצא בהם דברים שיכינו אותו מבחינה נפשית לגרוע ביותר.

אנשים רבים מאוד נכנסו אליו כפופים מרוב יגון ויצאו מחדרו בקומה זקופה ובעיניים מלאות תקווה ואמונה. יותר משהיה עושה נסים היה פסיכולוג. הוא ידע לומר את המלה הנכונה לנזקק לה, ועורר את התקווה והאמונה במתיאש. ולעתים קרובות אף ידע לתת עצה מעשית נכונה בענייני עסקים וכיוצא בזה. הוא היה פשוט בקיא יותר בהוויות העולם מן האיש שפנה אליו. הוא ידע לאשורם דרכי-מסחר וענייני-כספים והכיר את הצדדים המשפטיים שבהסתבכויות בעסקים. הוא היה שואב אינפורמציה מכל אדם בענף שלו, והכול נשאר חי ורענן בזיכרונו המפליא. סוחרים פיקחים רבים אמרו גלויות, שהם באים להתייעץ עם הרבי מפני שהוא מבין יותר בענייני מסחר מכל מומחה שמקצועו בכר. ואם עצתו של הרבי נשאה פרי, היו אותם סוחרים מרגישים עצמם מחויבים מבחינה מצפונית לתת חלק מרווחיהם לרבי. והרבי לא צבר כספים לעצמו. החזקת החצר עלתה כסף רב. והיו לו כל מיני חסידים נצרכים שהיה נותן להם ביד רחבה.

(.....) פייביש הוא שהיה מפקיד את הכספים בבנק, והרבי המפוכח והבקי בהוויות-העולם ודאי ידע כיצד לנהל את ענייני החולין שלו.

הרבנית היתה (.....), גבוהת-קומה ובעלת תליוני-ראש של גאוה אצילית. על הפיאה הנוכרית שלה לבשה סהרון גדול משובץ אבנים יקרות, שנראה בעיני כמין כתר של מלכות. גם עגיליה התנוצצו באבנים יקרות, ועל חזה נשתלשלה שרשרת עבה של זהב שבסופה שעון של זהב. אני זוכר פרטים אלה, אולי מפני שעשו עלי רושם גדול בשעתם. הייתי רואה אותה לפעמים נכנסת למטבח, או יושבת על כורסה ומעיינת בספר קדוש. שתי בנות היו לה. הבכירה היתה נשואה לרבי ליפא (נעשה כעבור עשרים וכמה שנים אדמו"ר של חסידים בירושלים, ונפטר לאחר מות אשתו). והבת הצעירה, בזיכרוני קבוע השם רחלי, אם כי אני בטוח שזה אמנם היה שמה. אולי מפני שהשוויתי אותה משום-מה בדמיוני לרחל אמנו ולשכינה הקדושה. על-כל-פנים היא נראתה לי כמין שכינה קדושה, כמין נסיכה שלא מעלמא הדין (.....) ספק אם שמעתי קולה, היא היתה מצטנעת בין כותלי הבית. אף-על-פי-כן היא נשארה בזיכרוני ובדמיוני עד עצם היום הזה כדמות החיה הנכספת והנערצת ביותר משנות הבחרות שלי. היא נתארסה אז לבן-דודה, בנו של הרבי מסיגט. האירוסין היו בבחינת מחווה של התפייסות בין שני האחים. הרבי מסיגט לא סלח לו בנקל לאחיו הצעיר על השושלת החדשה שהקים. הצעיר עלה עליו מכל הבחינות. אך כפי הנראה השלים עם המציאות, ואירוסיו בנו יורש-כיסאו לבתו של האח הצעיר המצליח היו הוראה חותכת לכך. הזוג המאורס עדיין היה צעיר מכדי להיכנס לחופה. אולם כעבור שנתיים-שלוש, כאשר נפטר לפתע אביו של החתן, נערכה החתונה ברוב פאר והדר. אני כבר לא הייתי בחתונה כי אותו קיץ עלינו לארץ-ישראל. אולם סופה של רחלי היה מר ונמהר, היא סבלה ממחלת-לב, וההיריון הראשון שם קץ לחייה הצעירים. מפי השמועה נודע לי, שמותה של רחלי ממש שבר את רבי יואליש. היא היתה בתו האהובה עליו מכול.



## דער שייגאץ האט נאך געלערנט אין קראלע.. (נישט אידיש)

דורך 13/10/2014 8:07 pm

ה"שולחנות" של הרבי השפיעו עלי כעל כל משתתף אחר את קסמם המיוחד. מסביב לכל "שולחן" נוצר פולחן של טקסים קבועים. לכל תנועה של הרבי היתה משמעות מיוחדת. כיצד הוא מחזיק את הכף באוויר; מה המרחק שבין פיו של הרבי לבין הצלחת שלפניו; מדוע אין הוא מכופף ראשו לקראת המזון אלא מעלה את הכף בקשת רחבה באוויר; כיצד לועס הרבי ולאן מופנים מבטיו בשעת מעשה. בכל אלה וכיוצא בהם חיפשו ומצאו כוונות נסתרות, וגדולה חשיבותם של יודעי הח"ן שהסבירו דבר-דבר על אופניו. ספרו את כפות-המרק שהכניס לתוך פיו. המספר השתנה מפעם לפעם. מה פשרו של השינוי? כיוצא בכך, פרוסות-החלה הקטנות שהיה הרבי מטביל בתוך ציר הדגים הממולאים, או חתיכת-הבשר שהיה תולש מן העוף - מאות עיניים, ובלילות-חג אלפי עיניים, עקבו בסקרנות עמוקה ובנשימה עצורה אחר כל תנועה ותנועה. ורק לאחר שהזיז הרבי את הצלחת הגדולה מלפניו - סימן ברור לפייביש שהגיעה שעת חלוקת ה"שיריים" - קמה הסערה הגדולה. פייביש היה מחלק בזריזות של קוסם כמה פרוסות של בשר ופשטידה או דג ממולא למיוחסים שבין החסידים שישבו סמור לרבי; אך עדיין לא הספיק לחלק כראוי אפילו למחצית המיוחסים, וכבר באה ההתנפלות על הצלחת. מכל צד ועבר מלמעלה ומלמטה ומן הצדדים עטו ידיים אל הצלחת. פעמים קרובות נוצר אשכול של עשרות אנשים עולים זה על זה. דרכו על ראשים, קפצו על כתפיים. כל המרץ העצור בגופותיהם הבריאים של חסידי טראנסילבניה מצא בבת-אחת את פורקנו. והכול נעשה בשקט, בלי קול, כמיני נמרים זריזים העושים מלאכתם. וכאשר האשכול התפורר, נשארה הצלחת ריקה. כל חסיד שהצליח בכך החזיק בכף-ידו חתיכה נוטפת שומן של בשר או פשטידה. על-פי-רוב היה מגלה נדיבות-לב, בהפרישו כמה פירורים לאלה שלא זכו להגיע לצלחת ה"שיריים". אבל נמצאו גם כאלה שטרפו ובלעו כל שהיה בכפם, בלי לתת לזולת ליהנות מן הקודש. כי, למעשה, בא כל חסיד ל"שולחן" הרבי לאחר שאכל בעצמו סעודת-שבת דשנה. "שולחנו" של הרבי נפתח כשעה לאחר שהכול הספיקו לסעוד. לא היתה כאן תאוות זלילה, אלא הרגשה של אכילת קורבן. מי שתקע לקרבו יותר מן ה"שיריים", תקע לתוך גופו יותר ויותר קדושה. והרבי היה מסתכל בכל אותה השתוללות חסידית במבט של שעשוע והנאה קלה, ספק מלגלג ל(...), הללו, ספק מעודד אותם.

אך עיקרו של ה"שולחן" - הניגון. לחסידי הונגריה שני סוגי ניגונים. העליון, המסובך כביכול, אך השמרני מאוד במבנהו. ניגון זה מבוסס על לחנים הלקוחים מתוך אופרטות או מארשים צבאיים, אך הוא מתייחד והולך עם האנחה הנשפכת לתוכו ועם ה"קנייצים" (קיפולי הסלסול) שהחסידים מכניסים לתוכו. והניגון העצוב האטי, המבוסס על לחנים עתיקים של שירי-שבת ועל נעימות של שירי-רועים הונגריים ושירי צוענים. הרבי מקאליש, שחי במאה התשע-עשרה בהונגריה, הוא שנתן מהלכים לכמה נעימות כאלה, שנהפכו מאז לנכסי-צאן-ברזל ברפרטואר של ניגוני חסידים. כדרכם של חסידי חב"ד לגבי השירים והניגונים האוקראיניים, היתה דרכו של הרבי מקאליש לגבי השירים והניגונים ההונגריים. ר' יואליש המשיך באותה מסורת. ולכל פזמון של שירי-שבת ניגונים משלו. ל"שלוש עליכם מלאכי השלום" ניגון של דבקות אטית כמין יבבה מתחטאת. אפשר ממש לשמוע בו את יבבת הכינור הצועני. ניגון זה מתחלף רק אחת לכמה שנים. בימי לימודי בישיבה היה הניגון ממש ממס אותי בתוך-תוכי. כאשר הושלך הס באולם, והרבי נכנס בכפתן-המשי הלבן שלו לתוך האולם בצעד אטי לעבר כיסאו בראש השולחן בתוך מסדרון שנתפנה לו כאילו במטה-קסם, בא הניגון כמאליו לתוך כל גרון וגרון. הרבי הוא שהתחיל בשתי המלים והקהל ליווהו בנהימת הניגון. קולו של הרבי חד אך מלווה צרידות קלה של התרגשות יתירה, כאילו מתאפק הוא כל הזמן מלהתפרץ ביבבה. וכיוון שכל אחד מן הנוכחים יודע בעל-פה את כל זמירות השבת, הרי שאין אוזנו מאבדת אפילו הברה קלה שבקלות. דבר זה אמור לגבי שירי הדבקות כגון "שלום עליכם" ו"אזמר בשבחך ו"יה ריבון עולם". ליתר הזמירות ניגונים עליזים, המלווים כמאליהם ריקועי רגליים וטפיחות כפיים. הניגון משנה את מעמד הקהל. כמעט שאי-אפשר להשוות את הקהל השקט המרוכז כאילו כל-כולו בעולמות העליונים בניגון הזה, לקהל הצוהל המתפרע קמעה בניגון האחר. שני ניגונים, שני קהלים שונים.

## דער שייגאץ האט נאך געלערנט אין קראלע.. (נישט אידיש)

דורך 11/13 « ייִדישע אקטאָבער 2014 807 pm

כאשר הרבי נוטל ידיו לסעודה שלאחר הקידוש, עוקבות העיניים אחר כל תנועה. לומדים כיצד ליטול ידיים כהלכה. לאחר־מכן, באלפי בתים של יראים ברחבי טראנסילבניה יחזרו על אותן תנועות עצמן ביראת־הכבוד. החסידים אינם צריכים ליטול ידיים, כי בסעודת־השבת שלהם לא בירכו ברכת־המזון, וכאן הם כאילו ממשיכים בסעודה. כל שעליהם לעשות על־פי ההלכה, הרי זה לאכול כאן כזית חלה או מזון אחר. וזאת הם עושים אם ב"שירים" ואם בקריעת כזית מן החלות הקלועות הקטנות הפזורות לכל אורכו של השולחן הארוך כעשרים מטר לפחות.

היין אף הוא בא לעזרה. החסידים היו מנדבים בקבוקי־יין, ופייביש היה מכריז על כל נדבה בהזכרת שמו המפורש של המנדב. עשירים שבין החסידים היו מנדבים גם תריסר בקבוקים, ואפילו ארגז שלם. על־כל־פנים, יין לא חסר לשולחן. אף־על־פי־כן, איני זוכר מראהו של חסיד שיכור. פשוט, איש לא שתה לשוכרה. היו שותים כוס או שתיים ושלוש מן היין החמוץ הקל, בעיקר בשל המצווה שבשמחת שבת. היין פתח יותר את חרצובות הגרון. היו שרים ביתר התלהבות בכוחו של היין; ואולי אף צוחקים ונהנים בזכותו. אבל כל איש ידע באופן טבעי את מידת ההתאפקות. היין הוסיף ולא גרע מן ההרגשה הטובה הכללית.

ה"שולחן" בליל שבת נמשך כשלוש שעות. בסיומו היו החסידים והתלמידים מתפזרים חבורות־חבורות לחדרי־הלינה שלהם. כל פרצוף היה רווי סיפוק־נפש. שום הצגת תיאטרון בעולם אינה נותנת לצופים מה שנתן "שולחנו" של הרבי. התעלות־הנפש נהפכה לנחלת המונים בזכותם של ה"שולחן" והרבי. יהודי פשוט השקוע כל ימות השנה בחולין של חיפוש־הפרנסה וטרוד בדאגות ובטרדות של יום־יום, יוצא בזכותו של ה"שולחן" לעולם אחר, חש עצמו כעולה מעלה־מעלה באמצעותו ובחסותו של הרבי הקדוש. מה בידור רוחני ויעיל מזה אפשר לתת להמונים?

בשבת בבוקר היו הכול הולכים למקווה. המים הוסיפו להיות מחוממים קמעה מאתמול. מעט הקיטור שנשאר בצינור המוביל למקווה פעל עוד פעולה כלשהי. אך קרום צהוב עבה למדי היה פרוש על פני המים. מי־הרגליים של מאות חסידים יצרו את הקרום הצהוב. והיה זה מחזה רגיל לראות חסיד איסטניס, אפילו הרבי בכבודו ובעצמו, נעצר בסלידה גלויה הן ממראה המים והן מריחם, אך מתגבר כארי, וקופץ לתוך מי המדמנה בעוז־נפש, ולכל היותר הוא מפזר בידיו את שכבת הקרום שלפניו וטובל שלוש פעמים ורץ ויוצא. איש לא רחץ מעליו את מי המקווה. אפילו לא הרבי בכבודו ובעצמו. ובתפילת שחרית בבית־מדרשו של הרבי עמד ריח מי־המקווה מהול בריחה של טביקה ובריחם של טליתות. אני חש עוד את הריח הזה בנחירי זיכרוני, והוא מעלה בי כל פעם מחדש הרגשה חגיגית של תפילת שבת ושל השתייכות לצוותא של חסידים.

אגב ענייני מקווה, בקרב תלמידי־הישיבה היה רווח הסיפור הזה:

יום חורף אחד ניצב אברך צעיר על המדרגה האחרונה שלפני המקווה הקפואה למחצה, וממלמל לעצמו: "אוי וויי, פון אזא מקווה קען מען דאך באקומען א לינגן פעלער!" (אוי וי, ממקווה כזאת הלא אפשר לקבל מום בריאה), והנה הוא שומע לפתע צעדים יחפים יורדים ובאים, והרבי ניצב מאחרי האברך ומשיב: "פון ניש גיין אין מקווה באקומט מען א רעכטן פעלער." (מאי־הליכה למקווה מקבלים מום של ממש. יש כאן משחק מלים לינג - ריאה, לינק - שמאל, רעכט - ימין, רעכט - ממש).

שיאה הרוחני של השבת היה בסעודה השלישית. עצם ישיבתם הצפופה של מאות אנשים באפלולית ואחר־כך באפילה ממש, כבר יש בה משום מתן משמעות של מסתורין למאורע. ואם נוסיף לכך את הניגונים המסורתיים המלאים יגון מתוק של פרידה, את קולו של הרבי אם בניגון ואם

## דער שייגאץ האט נאך געלערנט אין קראלע.. (נישט אידיש)

דורך 11/13 « ייִדישע אקטאָבער 2014 807 pm

בהשפעת דברי־התורה, את ריח היי"ש והדגים הממולאים, את נעימות הכיסופים שבניגונים - הרי נבין על־נקלה כיצד הרגישו הנוכחים בסעודה השלישית.

עם הסיגרייה שנדלקה לאחר שמיעת ההבדלה מפי הרבי, חזר ובא החול. אולם הרגשת הסיפוק שהיתה לו לחסיד שטרח ובא לשבת לרבי, קשה לתארה כמו. על־פירוב היה כורך את בילוי השבת אצל הרבי עם איזו בקשה מיוחדת או עם התייעצות עם הרבי, דבר שנעשה עד שעה מאוחרת בלילה במוצאי־שבת, לאחר סעודת מלווה־מלכה הקצרה. חסידים רבים היו מביאים עמם את ילדיהם מבני שמונה ומעלה, כדי להספיגם בקדושה בגיל רך.

ביום ראשון בבוקר היו חוזרים עשרות או מאות חסידים (ואחרי החגים - אלפים) רגועים ומפויסים יותר עם עצמם ועם קונם, והעיקר - יראי־שמים יותר. חסידים אלה הם שהשפיעו על יהודי הקהילות בטראנסילבניה שיהיו אדוקים יותר, וגם קנאים יותר. באמצעות ה"שולחן" של שבת השתלט רבי יואליש על לבם ומוחם של רבבות יהודים תמימים ויראים והרבה את מספר הקאפוטות והשטריימליך במשכנות ישראל בטראנסילבניה.

ביום ראשון בשבוע היינו חוזרים אל עצמנו, אל לימוד הסוגיה, ביום ראשון אחר־הצהריים היה הרבי קורא את השיעור באולם הגדול של בית־המדרש. התלמידים ישבו לאורכו של השולחן הגדול עם גמרות פתוחות לפניהם, או עמדו נשענים על משענות־הגב של שני הספסלים הארוכים משני צדי השולחן, או הניחו גמרותיהם על כמה מן ה"עמודים" שהיו פזורים בבית־המדרש, הרבי היה קורא בקול של לא־אכפת את הסוגיה עם פירוש רש"י והתוספות. בשעת מעשה היה משתעשע בזקנו. הכול בו כאילו אמר: זה עניין לילדים קטנים, אך עלינו לחזור עליו כדי שנגיע לעיקר. אחר־כך אמר בעל־פה כמה השגות של יתר המפרשים: הרשב"א והרמ"א. הוא אהב מאוד את "פנייהושע". ועל סוד זה עמדתי מיד בשיעורים הראשונים. כל השיעור לא נמשך אלא כשעה וחצי עד לתפילת מנחה.

בשאר ימות השבוע היו התלמידים לומדים בעצמם את הסוגיה עם כל המפרשים. אני הייתי מקדיש זמן לעיון יתר ב"פנייהושע". אגב, השם יהושע קסם לי. חשתי בכך איזו משמעות מיוחדת. לקראת הבחינה שהתקיימה ביום חמישי אחר־הצהריים באותו אולם עצמו, הייתי מוכן ומזומן. למעשה, אפשר היה ללמוד את השיעור השבועי במשך יום, ולכל היותר יומיים. כל הסוגיה על מפרשיה השונים אינה מן הדברים הקשים, ואין אדם זקוק לכשרון מיוחד כדי ללומדה כראוי. על־כן זה נראה לי תמיד כשעשוע קל, ללמוד ולזכור את כמה עשרות הפירושים וההשגות והקושיות והתשובות. לאדם מן החוץ זה נראה הרבה יותר מסובך, פשוט מפני שאין הוא מכיר את החומר.

בבחינה היה הרבי יושב על מקומו והגמרא פתוחה לפניו, והוא פונה כל פעם לאחד התלמידים - זכר במפורט את שמו של כל אחד:

- נו, ומה יודע אתה על?

או:

- ומה מסתבר לך מן האמור?

## דער שייגאץ האט נאך געלערנט אין קראלע.. (נישט אידיש)

דער 13טן יאנואר 2014 8:07 pm

אלי היה פונה לעתים קרובות יותר ממה שהגיע לי:

- און דו, שיע, וואס זאגסטו? (ואתה שיע, מה אתה אומר?) הוא היה מסתכל בי במבט משועשע כאשר שמע אותי מעלה בכובד־ראש שאלה זו או תשובה זו מפי מפרש פלוני או פלמוני. בעיקר הרביתי לצטט את "פנייהושע", וזה שעשע עוד יותר את הרבי. יש לציין כאן, שהוא היה תלמיד־חכם גדול בקיא בכל פירוש ופירוש וזוכר בבהירות מדהימה כל שקרא. שום תלמיד לא היה מסוגל להפתיע אותו באיזה רעיון חדש. בעיניו לא היתה כל אותה בחינה אלא בידור קל ומועיל. ותלמיד שלא ידע לענות כהלכה, לא היה מקבל נזיפה, אלא הרבי היה מסתכל סביבו תמה כאומר: הייתכן שיש בינינו מין מטומטם כזה? וזה היה גרוע מכל נזיפה. הבושה של אותו תלמיד הגיעה ממש לדיכאון קשה. ואם הנכשל היה "שיעור־גייער", היה שואל אותו בכוונה: מי ה"חזר-בחור" שלו? מדוע לא הסביר לך כך וכך? זה היה גרוע מהורדת דרגה בצבא, אני הייתי תמיד מלא ביטחון בתשובתי, ומשום־כך ראו אותי רבים כמין עילוי.

כשאני מנסה עכשיו להעלות בזיכרוני כמה מן הסוגיות המרובות שלמדתי במשך חמישה "זמנים" בישיבתו של רבי יואליש, אני מעלה ולא כלום. כל שלמדתי אותן שנים, וכל שלמדתי לאחר־מכן בישיבת "שפת־אמת" בירושלים, כאילו שקע במצולות, לא לחינם נאמר: "אם תעזבני יום, יומיים אעזבך."

כשאני מנסה להיזכר בחיי יום־יום שלי בקראלי, אני רואה עצמי מהלך ברחוב במבבם לעצמי ניגון של התעוררות. אני עוד זוכר את המלים: "אתה בן־אדם, דערמאן זיך דאך (אנא היזכר נא), פאר וועמען וועסטו אפגעבן דיין־חשבון פאר יעדען טאג אין די וואך (לפני מי תיתן דיין־חשבון על כל יום בשבוע)? אוי וויי, נעביך, אוי וויי נעביך (אוי וי לך, עלוב), זכור את יוצרך בימי בחרותך." הניגון והמלים נתגלגלו ובאן, כפי הנראה, להונגריה מישיבות־המוסר של ליטא ופולין. אני בטוח בכך, שהמלים שייכות לנוסח שירי התשובה של בעלי־המוסר, אך המנגינה היתה צוענית מובהקת. נעימתה בכיינית מתמשכת, ועיני היו מתמלאות דמעות של עונג חם בשעות במבום הניגון. והיה עוד ניגון של תשובה הונגרי־צועני מובהק, וזה ללא מלים, שבחורי־הישיבה היו במבבמים אותו בינם לבין עצמם, וגם לו היתה עלי אותה השפעה של כיסופי־שמים עד לדמעות.

אני מנסה לראות את עצמי כפי שנראיתי ברחוב באותה תקופה. בילדותי הייתי שמן וכינויי בפי הילדים "גראבער פאס" (חבית שמנה), אך כבן חמש־עשרה איבדתי את עודף השומן שלי. פיאותי הסתלסלו לסלסולים של טבעות בקושי רב. סלסול הפאות היה לוקח זמן רב ונעשה כלאחר־יד. הייתי לובש מעיל ארוך, לא קאפוטה, וכובע לבד, לא קטיפה. הבגדים היו מהוהים, אף כי מוברשים היטב • המכנסיים היו מוטלאים. היה לי גם מעיל עליון עבה, שחימם אותי במשך חמישה־שישה חורפים עד שעליתי לארץ־ישראל. קיבלתי את המעיל מאחד הדודים של אמא בגיל שתים־עשרה-שלוש־עשרה, הוא היה ארוך מדי עלי, אבל אמא ראתה את הנולד וסירבה לקצצו על אף הפצרותי המרובות. והצדק היה כמובן עמה. כי לאחר שנה־שנתיים הוא היה בגודל הנכון. רק בחורף האחרון לשהותי בטרנסילבניה הוא כבר היה קצר מדי. ולחורף הראשון שלי בירושלים כבר זכיתי למעיל חדש. על־כל־פנים, אני זוכר עצמי סובל מרגשי נחיתות בשל לבושי בקראלי. בין מאות התלמידים היו כמובן בני עשירים שלבשו חליפות־צמר חדשות תפורות אצל חייט, ונעלו נעליים חדשות מבריקות כראוי; אבל היו שם גם בחורים עניים ממאמרורש, מחוז קרפאטים עני ביותר, שלבושם דל ועלוב משלי.

## דער שייגאץ האט נאך געלערנט אין קראלע.. (נישט אידיש)

דורך 13/10/2014 8:07 pm

מאכילת ה"ימים" במשר שנתיים וחצי בקארלי איני זוכר שום פרטים מיוחדים. במקום אחד היה בעל־הבית בעצמו שותה יין, כנראה לפי פקודת הרופא, גם בסעודת החול, וכל יתר בני־המשפחה, וכמובן גם אני, שותים מים. זה נראה לי כמין התפנקות של מותרות, והרהרתי ביני לבין עצמי; אם אני אזכה פעם להיות גביר, אשתה גם אני יין בימות החול. וקיץ אחד אכלתי יום בשבוע אצל אלמנה, שבעלה נרצח על־ידי יהודי חסיד.

הפרשה הסעירה בשעתה את המדינה כולה. הרוצח היה יהודי חסיד מסאטמר, שהביא את שותפו ליער והרגו בגרון והכול כדי לשדוד ממנו את הכסף שהלה הביא עמו לשם קניית חלקת יער. יום־יום מלאו העיתונים פרטים מסעירים על מהלך המשפט, ותמונתו של הרוצח על זקנו הרחב ופיאותיו הארוכות התנוססה לתפארת בעמודים הראשונים. סופו של הרוצח שנידון למאסר־עולם עם עבודת־פרך במכרות המלח (ברומניה לא היה אז גזר־דין מוות), ושם מת כעבור שנים אחדות.

ובכן, אכלתי יום אחד בשבוע אצל אלמנת הנרצח.

(.....) ועוד משפחה זכורה לי (.....) ראש־המשפחה היה יהודי מגאליציה שהשתקע בקראלי, מקרה לא שכית. הוא היה יהודי צנום קטן, אך בעל זקן שחור שכיסה את כל חזהו. אשתו גוצה (....) אך הפיאה הנוכרית שלה שמוטה תמיד לצדדים וסינרה מלוכלך ואצבעה מגרדת בתוך הפיאה הנוכרית. הבית היה מלא ילדים. ריח של שתן ושל חיתולים מלוכלכים מילא את הבית. אך גם ריח של תבשילים טובים התערב באותו ריח. תמיד עמדו שם על הכיריים סירים מהבילים, וריחם של התבשילים עורר את התיאבון.

לראש־המשפחה היתה פרנסה יהודית מיוחדת במינה. קראלי היתה עיירת־גבול משותפת לרומניה ולהונגריה, וכל תושב העיירה היתה לו זכות נסיעה חופשית בין שתי המדינות. ובכן, מזכות זו אפשר להתפרנס יפה. תשאלו: כיצד? פשוט מאוד, בבורסות השונות של רומניה והונגריה יש ערך שונה למטבע־חוץ. אם מעבירים ממדינה אחת מטבעות־חוץ שערכן נמוך, ומחזירים מן המדינה השנייה מטבעות־חוץ אחרות ששם ערכן נמוך, אפשר להרוויח רווח נאה. אלא מה? שומרי הגבול משני הצדדים אף הם מוחם אינו יבש ואף הם יודעים סוד זה, והם בודקים בשבע בדיקות כל יהודי העובר פעם־פעמיים את הגבול הלך ושוב. הם כבר למדו אפילו להבחין בנעל שיש לה סולליה כפולה וכיוצא בכך מן הלהטוטים הנודעים. ולא יהודי אחד ישב מאחרי סורג ובריה בעוון רדיפתו אחרי פרנסות קלות. היתה כאן התחרות בלתי־פוסקת בין כוח המצאתיו של המוח היהודי לבין תפיסתם האטית והיסודית של שומרי־הגבול. בסיגט, למשל, אף היא עיירת־גבול בין צ'כוסלובקיה לרומניה, היו תושבי־העייר הממולחים ממציאים המצאות שאין לעמוד כנגדן. אשה היתה עוברת מן הצד הרומני אל הצד הצ'כוסלובקי לביקור קרובים. בלכתה היתה לבושה שמלה ישנה מהוהה. בחזרתה היתה לבושה שמלת משי תפורה במיוחד עם עשרות קפלים. אותה שמלה הכילה כעשרה מטר משי. ברומניה היה מכס על המשי, בצ'כוסלובקיה - לא. והרי רווח נאה של כך וכך מטרים משי פטורים ממכס. ונגד תחבולה זו אין עצה ואין תבונה.

תחבולת הפלאים של היהודי הגליצאי שלנו היתה קשורה במחלת־הטחורים שלו. כאשר דחק חזרה את הכרכשתא למקומה, היה תוקע לתוכה צינורית של גומי ממולאה בשטרות. לכאן לא היה יכול להגיע שום שומר־גבול. וכך היה נוסע פעמיים־שלוש בשבוע הלך וחזור, ופרנסתו בבני־מעיו. הוא היה יהודי למדן, שתענוגו הגדול בעולם - לימוד דף גמרא. רוב ימות־הפנאי שלו היה יושב מתענג על התורה. הוא פרנס בכבוד את ביתו המשופע בילדים. אולם בקיץ האחרון לשהותי בקארלי הייתי עד לטראגדיה שפקדה את המשפחה. הכנסת צינורית הגומי והוצאתה הביאו לידי זיהום הגוף, והוא מת מהרעלת־דם והשאיר אחריו אלמנה רוויה עם בית מלא יתומים.

## דער שייגאץ האט נאך געלערנט אין קראלע.. (נישט אידיש)

דורך 11/13/2014 8:07 pm

פולקלור שלם נוצר מפרנסות אלה של יהודים לכל אורך הגבולות המפותלים והארוכים שבין רומניה לשכנותיה. עיירה שלמה, הלמין, נודעה לתהילה או לשמצה בהברחות הגבול שלה. יהודים עבדקנים לבושי קאפוטות ושטריימליך, רבים מהם נמנו עס חסידיו של ר' יואליש, התפרנסו מהברחת חביות ספירט לצי'קוסלובקיה, שבה היה המכס על ספירט גבוה פי כמה מאשר ברומניה. הברחות אלה היו מלוות לא אחת בשימוש באקדחים. ופעם התחוללה כמעט שערורייה בינלאומית בעקבות ההברחות האלה. ומעשה שהיה כך היה: מברחי הגבול של הלמין ידעו תמיד לקנות את שומרי הגבול משני הצדדים, שיילכו לישון בשעה מסוימת ויהיו סומים וחירשים לנעשה על הגשר המחבר את שתי הארצות. יום אחד הועמד מפקד חדש בצד הצי'קוסלובקי של הגבול, שאי אפשר היה לשחדו בשום פנים ואופן. מה עשו המברחים הממולחים? הלכו ושיחדו רק את שומרי הגבול מן הצד הרומני (ואצלם לא היתה זו מן המלאכות הקשות) וגלגלו את חביות הברזל מעל לגשר. משהגיעו לצד הצי'קוסלובקי של הגשר פקד המפקד החדש לעצור את הסחורה. המברחים ברחו חזרה כלעומת שבאו. המפקד מסר על המציאה למומנים עליו, ואלה מסרו לעיתונות. וקמה שערורייה גדולה. הונאה ועדת חקירה שפתחה את החביות החתומות בנוכחות עיתונאים. הריח שבקע מן החביות שנפתחו ברוב פומבי הבריא את כל הנוכחים מז האולם. הן היו מלאות צואה. והתוצאה הממשית - המפקד השלומיאל סולק, ובמקומו בא מפקד אחר נבון יותר...

אני עוד זוכר את החסידים הללו בבואם לרבי לשבת או לחג, הם היו בריאים, שזופים, תקיפים. בשעת התלהבותם בתפילה או בניגון היו בקולי קולות. הם ידעו לזלול כהלכה, לצעוק ולבכות בקול גדול.

בשבת שובה היה הרבי דורש בבית הכנסת הגדול, ולא בבית המדרש הפרטי שלו. היה בכך משום מילוי תפקיד של מרא דאתרא לקהילה החרדית המקומית. בני הקהילה שמרו ברובם הגדול על אותה אדיקות אשכנזית מתונה, שהיא מנת חלקם של יהודי טראנסילבניה בכללם. הם עדיין לבשו קצרים. לראשם חבשו כובע לבד, ולא כובע קטיפה. בשבת לא היו חובשים שטריימל. את זקניהם היו מתקנים במספרים או אפילו מגלחים בסם. פיאוריהם היו קצרות ונבלעות בתוך הזקן. היו עונבים עניבות. צחצחו נעליהם כראוי, ונהגו במנהגים כיוצא באלו של אנשי מעשה וסוחרים.

אף על פי כן נהנו מאוד מן המוניטין שיצאו לקהילתם בזכותו של ר' יואליש, ומפעם לפעם היה בעל בית מקומי מביא את ילדיו לשולחנו של הרבי. ובשבת שובה היו כל אותם יהודים מיושבים בדעתם ממלאים את בית הכנסת הגדול עד אפס מקום, כדי לשמוע את דבריו הנוקבים של הרבי. נוסף לבני המקום נדחקו ובאו עוד מאות חסידים מן החוץ, ובית הכנסת הגדול היה גדוש מפה אל פה,

אני זוכר דרשה אחת כזאת מפי הרבי. הנושא המרכזי - הנהג הנפסד בבתי רבים להשאיר את מיטות בני הזוג סמוכות זו לזו ורק שידת לילה מפרידה ביניהם. התיקון הנדרש - להרחיק את המיטות עד כמה שאפשר, מיטה אחת ליד קיר אחד ומיטה אחת ליד קיר שני רחוק ככל האפשר. (.....)

אף על פי שהייתי אז כבן שבע עשרה, והנושא היה רחוק ממני ת"ק פרסה, הקשבתי לדברי הרבי בדחילו ורחימו. הרבי התלהב מדברי עצמו, קולו נעשה חנוק יותר, ולאט לאט הגיע לכלל התייפחות. הקהל הגדול נגרף קמעה קמעה אחרי הצלילים ההיפנוטיים של הבכי. ולא עברה שעה ארוכה והקהל כולו יחד עם הרבי בכו במין תאוה גוברת והולכת. היתה זו באקאנאליה של בכי. בעליבתי נשואי פנים נבונים ומפוכחים בעסקיהם, יחד עם נערים וילדים שלא הבינו כראוי במה המדובר, הכול בכול מכול נשטפו בגלים גלים של בכי. אף אני עצמי בכיתי שם כאשר

## דער שייגאץ האט נאך געלערנט אין קראלע.. (נישט אידיש)

דורך 13/10/2014 « ייִדישע אקטאָבער 2014 807 pm

לא בכיתי מימי. רק לאחר שיצאתי מבית־הכנסת והתחלתי מהרהר באוויר הצח ארוכות וקצרות בכל אותה פרשה, התחילו להתגב בי ספקות ופקפוקים. לא שלא הערכתי כראוי את חומרת העבירה, אלא שזה נראה לי כהפרזה. כל אותו בכי נראה לי כמשהו היסטרי. חייכתי ביני לבין עצמי חיוך אפיקורסי במקצת. לא הבינותי את כל העניין.

כיום אני מבין מה שלא הבינותי אז. לא נושא הדרשה קובע, ולא הזזת המיטות למרחק זו מזו, אלא ההתעוררות לתשובה ושבירת הלבבות שבעקבות הדרשה. המומנט ההיפנוטי שעורר גליגלים של דמעות חשוב במקרה זה יותר מכל נושא הגיוני. הרבי חולל את הנס. שומעי לקחו נשברו עד למעמקי תורתם. יום־הכיפור שיבוא אליהם לאחר בכי זה יהיה שונה מכל יום־כיפור רגיל. אקט התשובה המלאה נתאפשר בזכותו של הרבי.

כל חסיד שבא אל הרבי לימים הנוראים היו לו כל הסיכויים להגיע אל מלוא חוויית התשובה המלאה. הרבי לא עצר בדמעותיו אפילו בתפילת־שחרית של יום חול, על אחת כמה וכמה בתפילת ראש־השנה ויום־כיפור. וחסיד שלא נתפס ברצונו או על־כורחו לסערות בכי בעקבות המתפללים האחרים, צריך היה להיות בעל לב קשוח במיוחד.

אפילו בהקפות של הושענא־רבא ושמחת־תורה לא נעצרה הדמעה האהובה על הרבי. הוא היה רץ הלך ושוב מחזיק בספר־תורה, כשהקהל המהופנט מפנה לו שטח גדול וריק, פניו חיוורים כסיד, אפו המחודד כאילו מחודד פי כמה, ובעיניו העצומות נקוות דמעות ויורדות. לא היו שרים בשעת מעשה, ולא מוחאים כף. דממת־מוות שררה באולם, והרבי היה רץ הלך ושוב באותה תנועה של מת מתרוצץ. משהו מסתורי, משהו המזכיר מת העטוף בטלית וחובק ספר־תורה. הנשימה כמעט נפסקת מרוב ציפייה והתרגשות. ורק כאשר הרבי היה חוזר למקומו ומוסר את ספר־התורה לאחד החסידים המקורבים, היה פורץ הקהל בניגון סוער.

גם חוויה זו היא מן החוויות החזקות ביותר האצורות בזיכרוני. בחלומותי אני רואה לפעמים מת מרקד עם ספר־תורה ביד, ולא־דווקא בדמותו של הרבי.

.... על פרשת עלייתנו־שיבתנו לארץ־ישראל בשלהי קיץ תר"ץ כמו הוטל מסך של שכחה. איני זוכר לא את אריזת חפצינו, לא את פרידתנו מן העיירה, לא את נסיעתנו לבוקארשט ולקוסטנצה, ואפילו לא את האונייה שהפלגנו בה. מראה של בתים על שפת־הים בקוסטנצה מהבהב בזיכרוני במטושטש. מה שאני זוכר מכל אותה פרשה - עניין הסכמתו של הרבי לנסיעתנו חזרה לארץ־ישראל. אמא ביקשה ממנו הסכמה לכך שנתיים ושנה לפניכן, והרבי אמר שלא כדאי לה למהר כי ראוי להם לילדים (גם אחי במשמע) לספוג עוד קצת יראת־שמים, כדי שיתחסנו יותר מפני הסכנה של הציונות בארץ־ישראל. אך משמלאו לי בקיץ תר"ץ שמונה־עשרה שנה והיתה סכנה שאיקרא לשירות בצבא הרומני ואתגעל שם בטרירות ואגיע לידי חילול־שבת - שוב לא יכול היה הרבי לעצור באמא, והוא נתן הסכמתו וברכתו כאילו על־כורחו. ואמא, ללא הסכמתו של הרבי לא היתה נוסעת, אף־על־פי שסבא מירושלים כתב לנו, ואף האיץ בנו, לבוא.

כנראה, חזה הרבי ברוח־הקודש מה סוף צפוי לו לתלמידו היקר בהשפעתם של הציונים האפיקורסים. מבחינה זו צדק ר' יואליש, ולא סבי זיכרונו לברכה.

## דער שייגאץ האט נאך געלערנט אין קראלע.. (נישט אידיש)

דורך 13/10/2014 8:07 pm

.... הפגישה הראשונה הממשית עם יקירי ירושלים היתה כמובן בבית-המדרש. סבא התפלל בבית-המדרש הווארשאי, שהיה סמוך לדירתו. באותו בית-מדרש התפללו בני משפחת ללובר המיוחסים, וכמה גיסים של סבא מאשתו הראשונה. הפגישה אתם היתה בשבילי מעין זעזוע. לא נתקלתי כאן באותה יראת-שמים פסקנית שהייתי רגיל לה בחצרו של ר' יואליש. לא היתה כאן אותה מתיקות הבאה מתחושת העול הכבד של החטא ועונשו. כל הפרצופים היו חייכנים. שיחת-החולין שלפני התפילה התנהלה בהומור ובצחקוקים קלים. דומה, האנשים חופשיים מאימת החטא. כאילו התגברו על הסיטרא-אחרא. הכול הניחו שני זוגות תפילין, גם תפילין דרבינן תם, במין פשטות טבעית, כאילו אין בכך כל רבותא. אם מישוהו בטרנסילבניה הניח שני זוגות תפילין, הרי עשה זאת בתנועות של הפרזה, כאילו הוא עושה מעשה חד-פעמי גדול ונורא. כאן הכול נעשה כלאחר-יד. והתפילה עצמה? בשקט, בלחש, איש-איש לעצמו וללא תנועות יתירות; ואפילו בעל-התפילה חזר על ברכות השמונה-עשרה כלאחר-יד בניגון הערב. לא היה כאן שום סימן חיצוני להתלהבות. בכול - תנועות מאופקות אריסטוקרטיות כמעט. עם קריאת בעל-התפילה היו פלוני ופלוני מעיינים בשקט באיזו גמרא, ושפתיים מרחשות ברוך-הוא-וברוך-שמו ואמן. הכול - ההיפך הגמור ממה שחונכתי עליו אצל ר' יואליש.

.... איני זוכר בדיוק אם בואו של רבי יואליש טייטלבוים לארץ (בשנת תרצ"ב) היה לפני שגידלתי מתחת לכובע-הלבד ספק בלורית, או לאחריה. מסתבר, שזה היה לפני הבלורית. על-כל-פנים, עדיין התרגשתי למאורע הגדול. עדיין נסעתי ליפו לקבל את פניו בנמל. עדיין נשקתי ידו בדחילו ורחימו.

אך כבר בפגישה הראשונה עמו עוד ביפו, אמרתי משהו שהסגירני לעין כול ושהשפיל את שמי וערכי בעיני הרבי. ברוב תמימותי וטיפשותי התחלתי להשתפך בדבריי-התלהבות על הרב קוק ובניין הארץ, וזאת באוזני הרבי וכמה מקורבים מאנשי נטורי-קרתא הירושלמיים. הרבי הסתכל בי נדהם מתמימות, וטיפשות.. הוא קטעני באמצע דברי בגידוף, שאיני רוצה לחזור עליו, על הרב קוק. לאחר התדהמה שירדה עלי ושתיקת-הקרח שנשתררה מסביב, נאנח הרבי בקול והשמיע את המימרה התלמודית: "כל המלמד תורה לתלמיד שאינו מהוגן כאילו זורק אבן למרקוליס"...

מיד נעשיתי תלמיד בלתי-מהוגן בעיני כל הסובבים אותו. מיד חשתי בחרם החשאי שהוטל עלי. נסעתי חזרה מיפו לירושלים בפמליה של הרבי, וכל אותה הדרך חשתי עצמי כמוקא מחברתם של החסידים. לא עמדה לי זכות היותי תלמיד ותיק של הרבי, לא עמדו לי גילויי הקרבה של הרבי כלפי, ברגעים הראשונים שדרך על אדמת הקודש, חשתי עצמי כאדם מן החוץ. ואמנם לאחר שהגיע הרבי לירושלים לא ניתנה לי שוב האפשרות להתקרב אליו. באין אומר גורשתי מנחלתו. והכל בשביל אותה פליטת-פה אווילית שלי בשבחו של הרב קוק.

נזכרתי באפיזודה זו אולי משום שהיה בה משום ראשית תחושת הגלות שלי מארצם של היראים והשלימים. גלות מתוך גירוש עצמי לדעת. כל אותם ימים שהרבי שהה בירושלים חשתי בטעמה המר של אותה גלות. עדיין הייתי מלא הערצה אליו, אל אף שזעמתי בתוך תוכי הן על הגידוף שהשמיע, והן על התנגדותו המרה ליישוב ארץ ישראל. כבר הייתי ציוני נלהב, בלי שידעתי על כך, כבר הלכתי פעמיים -שלוש אל בית מדרשו של הרב קוק לסעודה השלישית והקשבתי בעניין רב לתורה שהשמיע. כבר הספקתי להציץ בחוברת "עשר אורות" ואף להתלהב ממנה, אף על פי כן עוד השתוקקתי לעמוד בקרבתו של ר' יואליש להינות מזיוו והדבר לא ניתן לי....

צווייפעל

שר חמישים ומאתים



## דער שייגאץ האט נאך געלערנט אין קראלע.. (נישט אידיש)

דורך 11/13/12 « דינסטאג אוקטאבער 12, 2014 8:07 pm

הודעות: 382

זיך איינגעשריבן: דינסטאג אוקטובר 16, 2012 11:15 am